

خارج الفقہ

۳-۲-۱۴۰۳ فقه اکبر ۲

۷۹

(مکتب و نظام قضایی اسلام)

دراسات الاستاذ:

مهدي الهادي الطهراني

مکتب و نظام قضایی اسلام

تحقق امنیت در جامعه
حاکمیت قانون در
جامعه
رسیدن ذی حق به حق
خود
رفع خصومت
جلوگیری از تحقق جرم
فردی و اجتماعی
تامین حقوق شهروندی
عدالت ثبوتی و اثباتی
دستگاه قضا

قاضی

مشاوران

قاضی

هیأت

منصفه

دادستان

وکیل

مدافع

ضرورت وجود قانون

تساوی تمام آحاد مسلمین در برابر
قانون

رسیدگی عادلانه به دعاوی

سرعت در احقاق حق

اصل برائت

استقلال قاضی

رعایت امور موجب عدالت ثبوتی
و اثباتی از سوی کارگزاران
قضایی

سهولت مراجعه به سیستم قضایی

غیر قابل بازگشت بودن حکم
قضایی مگر در صورت بطلان
مستندات

- وکالت در دعاوی حقوقی یا کیفری مصداقی از عقد وکالت است و تمام احکام آن را دارد. بنا بر این، ذاتاً عملی جایز است و نیاز به چیزی به غیر از وکالت دادن از ناحیه موکل ندارد. اجرت بر این کار نیز اشکالی ندارد؛ مگر این که بداند حق با موکلش نیست که در این صورت وکالت وی باطل و اجرتش حرام است، زیرا برای امری خلاف شرع وکالت باطل و در نتیجه اجرت حرام است.

وکیل مدافع

- در جایی که وکیل در حقانیت موکل خود شک دارد، وکالتش ظاهراً صحیح و اجرتش حلال است؛ هر چند بهتر است از پذیرش وکالت در این گونه موارد اجتناب کند.
- بی شک، وکیل در مواردی که وکالتش صحیح است، باید از اعمال خلاف شرع یا قانون، مانند دروغ یا ابطال حق، اجتناب کند.

کمک به یک طرف دعوا

- ۴. کمک به یک طرف دعوا
- گفته اند: قاضی نباید با القای مطلبی به یک طرف دعوا او را در دادرسی یاری نماید. مثلاً اگر یک طرف دعوا مطلبی را به صورت احتمال بیان کند، به او بگوید: اگر این مطلب را جزماً ادعا کنی، پذیرفته خواهد شد؛

کمک به یک طرف دعوا

- یا در صورتی که یک طرف، مدعی ادای امانت یا دین است، قاضی به او بفهماند که اگر منکر امانت یا دین باشد، پذیرفته خواهد شد. (۵۲۲) زیرا وقتی مدعی ادای امانت یا دین را ادعا می کند، یعنی اصل امانت و دین را می پذیرد و سپس ادای آن را مدعی است. از این رو، باید برای ادعای خود بینه اقامه کند. ولی اگر او منکر امانت یا دین باشد، باید طرف مقابل بر اثبات آن بینه بیاورد.

کمک به یک طرف دعوا

- به هر حال یاد دادن هر مطلبی که یک طرف دعوا را در دادرسی یاری کند و هر گونه کمکی به او در این جهت ممنوع است. (۵۲۳)

کمک به یک طرف دعوا

- محقق حلی در استدلال بر این مطلب می گوید: «این گونه امور باب نزاع و اختلاف را می گشاید، در حالی که قاضی برای بستن آن منصوب شده است» (۵۲۴) یعنی اگر قاضی کیفیت احتجاج را به یک طرف دعوا یاد دهد یا به نحوی او را در دادرسی یاری نماید، این امر موجب گسترش اختلافات بین مردم خواهد شد و این امر با حکمت نصب قاضی که پایان دادن و کاستن از منازعات است، منافات دارد.

کمک به یک طرف دعوا

- ولی همچنان که شیخ انصاری نیز اشاره کرده است، (۵۲۵) در صحت چنین ادعایی می توان تردید کرد. زیرا این نکته که به برخی از اطراف دعوا، شیوه ی طرح دعوا یا دفاع از مدعای خود تذکر داده شود، موجب باز شدن باب نزاع نمی گردد.

کمک به یک طرف دعوا

- از این رو، شیخ انصاری به دلالت اولویت دلیل وجوب تساوی تمسک می کند و می گوید: «اگر بگوییم رفتار مساوی قاضی با دو طرف دعوا واجب است، می توان حرمت یاری به یک سوی دعوا را از دلالت اولویت (فهوی) استفاده کرد.» (۵۲۶)

کمک به یک طرف دعوا

- این که شیخ تعبیر به «اگر» می کند، از آن روست که وی خود تساوی را مستحب می داند، نه واجب. ولی حتی اگر تساوی را واجب بدانیم - که قبلاً گفتیم فتوای صحیح همین است - **صرف تذکر شیوه ی درست طرح دعوا یا دفاع از مدعا در دادرسی، منافاتی با برخورد مساوی قاضی با دو طرف دعوا ندارد.** زیرا این تذکر در واقع به هر دو سوی دعوا، روش درست دادرسی را می آموزد.

کمک به یک طرف دعوا

- بله اگر این امر تنها نسبت به یک نفر صورت بگیرد، شائبه‌ی این خیال خواهد بود که اینچنین چیزی با رفتار مساوی قاضی با دو طرف ناسازگار است؛ ولی **تحقق آن در مجلس قضا بعید است** و اگر قاضی به گفتگوی خصوصی بایک طرف دعوا در همان مجلس بپردازد، خود این امر با تساوی منافات دارد، حتی اگر مفاد گفتگو هیچ کمک خاصی به طرف دعوا نکند. بدیهی است در غیر مجلس قضا تساوی واجب نیست.

کمک به یک طرف دعوا

- مرحوم شیخ معتقد است روایت نبوی که در آن حضرت صلی الله علیه وآله می فرماید: «أیها الناس انما أنا بشر و انتم تختصمون و لعل بعضکم أَلحن بحجیته من بعض و انما أقضی علی نحو ما أسمع» (۵۲۷) [ای مردم، من بشر هستم و شما با یکدیگر منازعه می کنید و شاید بعضی از شما در احتجاج از بعض دیگر گویاتر باشید و من به آن گونه که می شنوم حکم می کنم]، بر این مطلب اشعار دارد. (۵۲۸)

کمک به یک طرف دعوا

- البته اشعار قابل احتجاج و استدلال نیست. از سوی دیگر، در اشعار این روایت بر مطلب مزبور هم جای تأمل وجود دارد.

کمک به یک طرف دعوا

- به هر حال، آنچه می توان پذیرفت بیش از این نیست که اگر یاری قاضی به یک سوی دعوا، یکسانی رفتار او را نسبت به دو طرف دعوا مختل سازد، حرام است و الا حرمتی ندارد، به ویژه اگر از باب **ارشاد جاهل** باشد که شاید در برخی موارد **وجوب** نیز داشته باشد، یعنی قاضی با راهنمایی خود امکان دادرسی صحیح را فراهم سازد.

کمک به یک طرف دعوا

- علم قاضی و یاری به صاحب حق
- امام خمینی، مانند مشهور فقها، یاری به یک سوی دعوا را جایز نمی داند و بسان دیگران در صورت علم قاضی به این که حق با یک سوی دعواست، یاری به او را برای رسیدن به حق خودش جایز می شمارد. (۵۲۹)

کمک به یک طرف دعوا

• در حالی که اگر یاری رساندن جایز نباشد، علم قاضی به حق داشتن یک سو تأثیری در آن ندارد. زیرا اگر این یاری باب منازعات را می‌گشاید، این امر چه قاضی حق را بداند و چه نداند، تحقق پیدا می‌کند. پس این که علم قاضی در قضاوت حجت باشد، مستلزم جواز یاری به آن سوی دعوا که حق از آن اوست، نمی‌باشد. البته ما در جای خود حجیت قضایی علم قاضی را نپذیرفتیم و آن را انکار کردیم. (۵۳۰)

کمک به یک طرف دعوا

- صاحب جواهر می گوید: یاری رساندن قاضی به طرفی که قاضی می داند حق از آن اوست، هر چند موجب گشایش باب منازعات می گردد، ولی چون از مصادیق یاری بر نیکوکاری است، جایز می باشد. زیرا دلیلی بر حرمت گشودن باب نزاع به نحو مطلق یا از ناحیه ی قاضی در تمام حالات وجود ندارد. (۵۳۱)

کمک به یک طرف دعوا

- حاصل استدلال صاحب جواهر این است که وقتی قاضی می داند حق با کدام طرف دعواست، یاری وی به آن شخص از مصادیق کمک به نیکوکاری محسوب می شود و منعی در آن وجود ندارد. حال اگر گفته شود: این امر موجب باز شدن باب منازعه است، صاحب جواهر می گوید: دلیلی بر حرمت این امر به نحو مطلق یا بر قاضی در تمام حالات وجود ندارد.

کمک به یک طرف دعوا

- از این بیان برمی آید که **گشودن باب منازعه عمل حرامی** است که دلیلی بر حرمت آن به نحو مطلق یا کلی نیست. در حالی که از سخن مرحوم محقق در شرائع این نکته استفاده می شود که **فتح باب منازعه با حکمت نصب قاضی** که سد این باب است، منافات دارد و الا دلیلی بر حرمت گشایش باب منازعه وجود ندارد. البته ایجاد نزاع جایز نیست.

کمک به یک طرف دعوا

- به هر حال، کمک قاضی اگر منافات با حکمت قضاوت دارد، این منافات با علم او بر طرف نمی شود. از سوی دیگر، یاری قاضی به هر یک از دو طرف دعوا برای انجام صحیح دادرسی، نوعی کمک به نیکوکاری است که مانعی در آن وجود ندارد. بلکه اگر این امر عدالت اثباتی قاضی یا دستگاه قضایی را مختل سازد، جایز نخواهد بود.

کمک به یک طرف دعوا

- صاحب جواهر نیز به این نکته در انتهای بحث اعتراف می کند و می گوید: «اگر اجماعی نبود، امکان مناقشه در تحریم یاری او به یک سوی دعوا وجود داشت. زیرا صرف این نکته که چنین کمکی باعث فتح باب منازعه می گردد و قاضی برای سد آن نصب شده است، مقتضی حرمت نیست. به ویژه این که امکان دارد این کمک از مصادیق آموزش مطالب شرع محسوب شود.» (۵۳۲)

کمک به یک طرف دعوا

- یاری دیگران به یک طرف دعوا

- اگر غیر از قاضی کسی بخواهد یک طرف دعوا را در طرح مدعای خود یا دفاع از خویش یاری کند، سه حالت برای آن متصور است: ۱. آن شخص بداند که حق با این سوی دعواست. ۲. آن شخص بداند که حق با این سوی دعوا نیست. ۳. او از حقیقت امر بی اطلاع باشد.

کمک به یک طرف دعوا

- به اعتقاد امام خمینی یاری رساندن وی در صورت اول جایز، در صورت دوم حرام و در صورت سوم به احتیاط واجب ممنوع است. (۵۳۳)

کمک به یک طرف دعوا

- صاحب جواهر منع را منحصر در صورت علم به بطلان دعوی طرف مزبور می داند. البته چنان که اشاره شد، در انتهای بحث در اصل تحریم این کمک حتی بر قاضی تردید می کند. (۵۳۴)

کمک به یک طرف دعوا

- با توجه به بحث های گذشته، اگر شخص کمک کننده به عنوان آموزش مطالب شرعی و یاد دادن روش اقامه ی دعوا یا دفاع از محاکم اسلامی اقدام به این کار کند و عمل وی **عدالت اثباتی** دستگاه قضایی اسلامی را مختل نسازد، مثلاً وی خارج از این مجموعه باشد، عمل او بلامانع است.

کمک به یک طرف دعوا

- اما اگر کمک وی مصداق **اعانه ی بر اثم** و گناه محسوب شود که چنین چیزی در موارد علم به بطلان دعوا بسیار قریب است، این عمل جایز نخواهد بود.

کمک به یک طرف دعوا

- اگر شخص مزبور از مرتبطان به دستگاه قضایی باشد و عمل وی **عدالت اثباتی** این مجموعه را مختل سازد، این کار ممنوع خواهد بود.
-
-

نهادهای نظام قضائی اسلام

قاضی

نہادہای نظام قضائی اسلام

قاضی

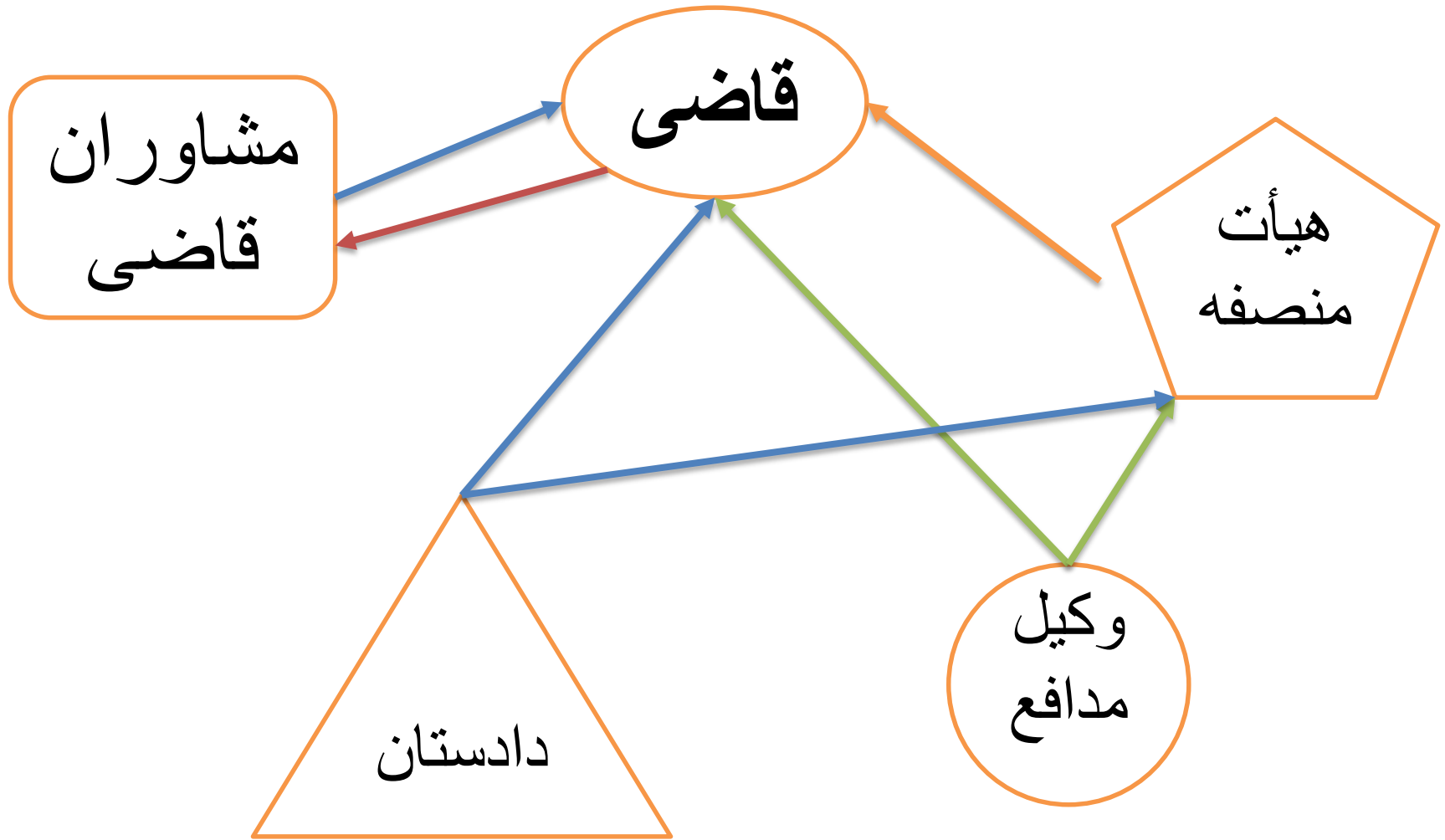
مشاوران
قاضی

نہادہای نظام قضائی اسلام

قاضی

مشاوران
قاضی

نظام قضائي اسلام

نظام قضائي اسلام

